

La vida teatral a Andorra de 1900 a 1970

- 19 de març del 2018 a les 20,00 h
- Sala d'actes del Centre Cultural La Llacuna, Andorra la Vella

Fabiola Sofia Masegosa i Gayo

Llicenciada en Filosofia Hispànica, doctora en Filologia Catalana, traductora jurada i professora

▲ Currículum

Nascuda a Alacant el 9 d'abril de 1968. Professora i traductora jurada. Llicenciada en Filologia Espanyola per la UNED i doctora en Filologia Catalana per la Universitat de Lleida en el programa "Territori, patrimoni i cultura catalana" amb la tesi *La vida teatral a Andorra de 1900 a 1970* (2017).

Publicacions:

"En terres d'Andorra", anàlisi de una peça teatral representativa andorrana. *Epos: Revista de filologia*. ISSN 0213-201X, Núm. 27, 2011, p. 145-158.

Col·laboracions a *El Periòdic d'Andorra* des de l'any 2012.

El gat negre i *El rebost*. La Llançadora - Comú d'Encamp, 2014.

Per què em considero andorrana? DOI 10.2436/15.0110.17.5. 26a Diada Andorrana, XLV Universitat Catalana d'Estiu, Societat Andorrana de Ciències (SAC). 18 d'agost de 2013, Prada de Conflent. ISBN 978-99920-61-19-0.

"Lluís Capdevila i Vilallonga, el dramaturg". *Àgora Cultural* 28. Andorra, 2016, p. 19.

"Joan Puig i Salarich, un intel·lectual polifacètic". *Àgora Cultural* 30, 2017, p. 32-34.

Espectacle dins d'un teatre del país. Alsina Martí, J. Fons FAM, núm. de registre 18679, Teatre, Escaldes-Engordany, Arxiu Nacional d'Andorra

Primer de tot, vull agrair a la Societat Andorrana de Ciències i especialment a la seva presidenta, Àngels Mach, l'oportunitat de ser aquí aquest vespre per parlar-vos del teatre a Andorra de 1900 a 1970, tema de la meua tesi doctoral. I també vull expressar la meua gratitud al personal de les biblioteques i arxius on es va realitzar aquesta recerca i a la meua directora de tesi, la Dra. Núria Perpinyà.

La tesi està dividida en sis capítols: el primer, "El context del teatre a Andorra"; el segon, "El teatre a Andorra"; el tercer, "Obres teatrals andorranes"; el quart, "Sociologia del fet teatral"; el cinquè, "Recepció crítica" i el sisè, "Fons documentals".

El primer que cal destacar és la preferència del públic andorrà pels autors catalans, seguits dels autors en castellà i, finalment, els francesos, que són molt pocs. També són escassos els autors anglesos. Aquesta jerarquia lingüística encara es manté, malgrat el pes que té la cultura anglesa i nord-americana al món.

A Andorra no hi va haver una censura política teatral, com va existir a Catalunya i Espanya durant el franquisme. Un exemple seria la prohibició d'escenificar a Espanya la sarsuela *Cançó d'amor i de guerra*, de Lluís Capdevila i Vilallonga i Víctor Mora i Alzinelles, a causa del seu caràcter revolucionari –no s'hi va tornar a representar fins al 1980–. A Andorra va ser representada l'any 1968 per la secció teatral del Casal del Centre, amb la col·laboració del mestre Joan Roure.

La majoria de les obres representades foren escrites durant els primers trenta-cinc anys del segle xx, seguides de les obres pertanyents al segle xix. Són minoria les que trobem des del 1935 fins al 1970. Això demostra la preferència del públic de l'època pels autors moderns realistes i pels vuit-centistes, i no pas pels dramaturgs barrocs ni pels coetanis.

Un cop sumats els gèneres còmics, hem obtingut la xifra de seixanta-dues peces representades, davant de les trenta que pertanyen als gèneres seriosos. Lluny de tragèdies clàssiques, barroques i d'absurds avantguardistes, els andorrans es decanten per la comèdia i les representacions folklòriques.

De les vuitanta-set obres localitzades, encara que pot haver-n'hi més, la majoria són originals en català; pel que fa a la resta, o bé són traduccions a aquesta llengua, o són obres en castellà. Entre el 1900 i el 1930, la mitjana anual són quatre representacions teatrals populars lligades a festivitats religioses que es repeteixen any rere any. Un exemple són les representacions que tenien lloc durant les festes de Carnestoltes, les quals, antropològicament parlant, segons ens explica Trancón al seu llibre *Teoría del teatro. Bases para el análisis de la obra dramática* (Madrid: Fundamentos, 2006, p. 152), són l'origen del teatre: "El teatro se asocia fácilmente, por este motivo, a la fiesta, especialmente a la orgía dionisiaca i al carnaval, de donde parte." A partir de 1930, s'incrementen a mitja dotzena i apareix en l'escena andorrana el teatre d'autor. La primera constància que tenim de representacions no tradicionals és al 1930 amb *Don Gonçal o l'orgull del gec* d'Albert de Sicília i la comèdia *Mala nit*, de Josep Maria Pous. La primera obra andorrana és *En terres d'Andorra*, de Jacint Martisella Pobra estrenada el 1934. El 1935 s'estrena *Terra Baixa* de Guimerà. Hi ha molts sainets, però Pitarra amb *El ferrer de tall* no apareix fins al 1964. Des d'aleshores l'activitat teatral augmenta progressivament fins a una dotzena de representacions l'any 1969, entre obres modernes i populars. Si es compara amb les cartelleres de Barcelona i de París, la dotzena d'esdeveniments teatrals anuals d'Andorra és un nombre molt baix, però no ho és entenent que Andorra era una comunitat petita i rural. Pensem que l'any 1940 la població era de 4.121 persones i el 1944, de 5.291 persones.

Amb l'arribada de la postguerra espanyola i la Segona Guerra Mundial, es va deixar d'editar premsa al país, per la qual cosa amb prou feines queden fonts de les obres que van ser escenificades. Passades totes dues guerres, el teatre reviu i arriba un gran canvi: deixa de ser exclusivament teatre tradicional-popular i es torna més modern i comercial. L'any 1960, amb l'apogeu del Casal del Centre, l'activitat teatral s'intensifica i es comencen a fer cursos de teatre. Es van representar un mínim de quaranta-tres dramaturgs professionals i divuit d'*amateurs*, amb predomini dels catalans. Només trobem dos autors andorrans: Jacint Martisella Pobra i Rossend Marsol i Clua. En aquests setanta anys del període estudiat: dotze dramaturgs escriuen en castellà i trenta-nou en català; sis en francès i un en anglès. Entre els castellans, destaquen Zorrilla, Jacinto Benavente i José María Pemán. No hi ha cap autor del Segle d'Or, com ara Lope de Vega o Calderón.

Del grup més important, el català, destaquen Josep Maria Sagarra, Santiago Rusiñol, Ignasi Iglésies i Pujades, i Àngel Guimerà. També Frédéric Soler, Albert de Sicília, Jordi-Pere Cerdà i Lluís Capdevila, que destaca per haver escrit el llibret de la millor sarsuela catalana, *Cançó d'amor i de guerra*. Entre els dramaturgs en francès, tenim Paul Claudel, Alphonse Daudet i Maeterlinck.

Pel que fa a la peça *Els fruits d'una mala educació* es tracta d'un drama en tres actes que va ser representat –de forma conjunta amb el sainet *Embolics!*, de Francesch Pradell– a Andorra el diumenge 10 de novembre de 1935 per la secció dramàtica del grup Andorra Novella de la Federació de Joves Cristians de Catalunya (FJC) al col·legi de Meritxell de les Escaldes.

L'obra –de la qual malgrat les meves investigacions no he pogut esbrinar qui n'és l'autor– va ser escrita com a propaganda de les escoles catòliques contra els defensors de les escoles atees i dels errors que cometien. Per aquest motiu, va fer esclatar un conflicte entre el veguer episcopal i el francès, H. Samalens, ja que constituïa un atac contra l'ensenyament laic que s'havia instaurat al Principat arran de l'arribada de les escoles franceses, segons afirmava el veguer gal.

I. EXTRACTES DEL DRAMA *LES ESCOLES LAÏQUES*

Annexe à la lettre à la Délégation Permanente de France du 6 Novembre 1935.

Extraits du drame «Les écoles laïques», en vers, original de L.P.T –Imprimerie de St Joseph; Manresa, 1889.

(Traduction)

Page 9. On entend la Marseillaise, chantée par des enfants:

Serafin – Qu'est-ce? La Marseillaise?

Jean – Ce sont les enfants de l'école laïque.

Serafin – L'école laïque? Oh! Et, dis-moi, depuis quand a-t'on introduit cette peste?

(Traduction)

«Jean chasse de la maison familiale son propre père, parce que ce dernier lui reproche de faire instruire son fils Louis à l'école laïque.

Louis est envoyé par son père à Barcelone, pour y poursuivre ses études. Il y mène, avec un compagnon qui a reçu la même instruction que lui, une mauvaise vie.

Submergés dans la fange des vices, parmi les compagnons les plus vils, la carrière qu'ils suivent, c'est celle du crime.

Blessé gravement par un des ses compagnons de débauche, Louis vient de mourir sous les yeux de son père et de son grand-père.

Il maudit son père :

Louis : C'est vous mon assassin... que votre sang soit maudit... Et s'il est vrai qu'il y a un enfer, comme vous le prétendez à présent, j'irai, mais vous aussi, vous serez l'aliment de ses flammes.

Quelques personnes entrent précipitamment, et l'une d'elles demande : Que se passe-t-il?

Séraphin : Ce sont les fruits de la maudite et fatale école laïque (fin)»

Page 12. Serafin – Il va à l'école laïque...? à cette couveuse de démons?

Page 14. Serafin – Ainsi donc l'instruction donnée à l'école laïque est telle qu'elle doit faire des fils, n'en doute pas, les turment des parents. Sache que l'on y enseigne que l'existence de Dieu est une imposture.

Page 48. Serafin – Ce n'est rien, c'est le programme des examens qu'il y aura demain à l'école laïque, dans la rue de la Madama (I). Oh, ce sera vite fait, on chantera la Marseillaise, on posera aux enfants quatre questions stupides: mais rien sur la religion.

(I) «la Madama» est une appellation plutôt réservée aux patronnes de maisons closes...

Si analitzem aquests fragments, podem veure que ja la mateixa al·lusió a la Marsellesa com a representació del laïcisme constitueix un atac contra l'ensenyament francès que, segons el veguer, forma part d'una campanya de propaganda endegada pels monjos de Montserrat amb la finalitat de desacreditar les escoles gal·les a Andorra. No obstant això, a la reunió que va mantenir amb el bisbe Guitart, aquest, que havia parlat amb els monjos, va negar l'atac i, a més, va proclamar el seu dret a defensar les ànimes, ja que tant les escoles franceses com les espanyoles s'havien establert a Andorra en contra de la seva voluntat.

Així, després de reunir-se amb el delegat permanent episcopal i amb el bisbe Guitart, i després també d'un seguit de correspondència assenyalant les parts de l'obra que ofenien l'ensenyament gal, les queixes del veguer van fer que el síndic general, Pere Torres, anul·lés temporalment la representació davant del perill que provoqués una alteració de l'ordre públic. Finalment, l'obra

es va posar en escena el diumenge dia 10, amb el títol *Els fruits d'una mala educació*. Aquesta nova versió, que, a més del canvi de títol, va suprimir alguns dels fragments més violents contra l'ensenyament laic que el mateix veguer francès havia subratllat en la seva carta al bisbe, va ser fruit de la resolució que va prendre el prelat davant les queixes del veguer per solucionar la controvèrsia que s'havia creat i que es pogués dur a terme la funció.

Prospecte de l'obra del 3 de novembre de 1935

Prospecte de l'obra del 10 de novembre de 1935

Quant als espais teatrals, a Andorra no hi havia locals exclusivament dedicats a la representació teatral. Només he pogut trobar informació secundària de l'existència d'un teatre a Ordino, del qual no he pogut esbrinar la localització i l'ús del qual suposo que també seria polivalent. Així, trobem a la parròquia d'Andorra el Centre Moral i Recreatiu d'Andorra, el Cinema-Teatre-Casino Andorrà, el Centre cultural de les Escaldes-Engordany, l'Ateneu Cultural i Recreatiu d'Andorra la Vella, el col·legi Meritxell, el Cinema Valira i el Gran teatre Cristall Cinema de les Escaldes. A més s'hauria d'assenyalar el Sindicat d'Iniciativa de les Valls d'Andorra, que per tal de realitzar la seva tasca de promoció el turisme promovia tota mena d'activitats culturals, entre les quals hi havia representacions teatrals. A la parròquia de Sant Julià de Lòria hi havia el Centre de Cultura Lauredià i a Ordino, l'abans esmentat Teatre d'Ordino.

El local o cafè del Centre Moral i Recreatiu d'Andorra, plaça Príncep Benlloch, 6 de gener de 1918. Centre Moral Recreatiu d'Andorra 1905-1992, Andorra: *Àgora cultural*, 2001, p. 14

L'avinguda Carlemany l'any 1929. Escaldes (Clixé Agrupació Fotogràfica de Catalunya). El Cinema-Teatre Casino Andorrà es trobava dins del Casino Gran Hotel Andorra (l'edifici que apareix a la dreta)

Entre les obres més representades, hi ha les de caràcter tradicional i popular com:

Els Pastorets

El ball de l'òssa

Els contrabandistes

La guerra entre moros i catalans

El Tralarí i la Marieta

En Garibaldi i la Florentina

La mort i enterrament del Carnestoltes

Els segadors

Els dallaires, entre d'altres

Com deia Xavier Fàbregas, aquest teatre "és fet pel poble i per al poble". Es representa a l'exterior: a la muntanya, als carrers i a les places. El públic i actors es barregen contínuament i, fins i tot, hi ha moments en què arriben a compartir les mateixes funcions.

A. Balls de l'òssa

El ball de l'òssa és una reminiscència dels antics rituals medievals del ball de l'ós del Pirineu català i d'Europa, els orígens dels quals són anteriors al cristianisme. A Encamp se celebra des de temps immemorials i, des

El Sindicat d'Iniciativa. Foto: Fèlix Peig. Arxiu Nacional d'Andorra

Dallaires al *Ball de l'òssa* d'Encamp, fotografia feta per Joan Burgués Martisella. Julián Adán, *E., Hereus i Cabalers*, Andorra: Solber, 1997, p. 72; Burgués Martisella, J., *L'apassionament per la fotografia*, Andorra la Vella: Ministeri de Cultura, 1998

de finals dels anys cinquanta del segle xx, va passar a representar-se com una farsa escènica, duta a terme pels joves seguint un guió elaborat per Rossend Marsol el 1959 en què s'inclouen diverses cançons per ballar. Amb la teatralització de la farsa, es va guanyar espectacularitat, però la representació també es va desritualitzar i va passar a convertir-se gairebé en un espectacle sense cap significat ritual. Ara la funció d'*El ball de l'óssa* és la de la sàtira política i social, ja que s'hi comenten i *se segueixen* els fets polítics de l'any. També hi apareixen elements amorosos, sexuals i costumistes, com són la sega i la cacera.

La farsa carnavalesca de *L'óssa* es representava antigament a gairebé totes les parròquies andorranes, però, amb el temps es va anar perdent. *L'óssa* d'Andorra la Vella es va deixar de representar definitivament entre l'any 1913 i el 1918; el *Ball de l'óssa* d'Ordino es va deixar de representar l'any 1959 i es va recuperar el 1978 fins que al 1992 es va deixar novament de representar. L'any passat, 2017, va ser de nou recuperat, de la mateixa manera que *El judici dels contrabandistes* de la parròquia d'Ordino. Una característica important a tenir en compte és que en cada població varia ostensiblement l'argument del *Ball de l'óssa*. Per exemple, a la Cortinada té un punt sentimental amb enamoraments pel mig, cavallers que salven donzelles i transvestistes per enganyar, mentre que a Encamp l'óssa és ferida en mig d'una cacera sexual per les muntanyes i els senyors premien els qui l'han mort.

Ball de l'óssa a Ordino. Dia de Sant Esteve a la plaça d'Ordino. La rectoria encara és l'original, no està reformada. Entre d'altres cases, es poden veure: la rectoria, la vicaria, la casa comuna, cal Ramonguem, cal Venturètes i cal Pascal. Al balcó de la rectoria hi ha un grup de capellans que s'ho miren. Fons Guillem de Plandolit, 1902-1910. Arxiu Nacional d'Andorra

B. Cicle de Carnestoltes

Les dates del Carnestoltes han estat una fita teatral anual d'Andorra durant el segle xx. A banda del seu significat religiós, són festes amb una base antropològica. Marquen l'inici de la primavera, que és una època molt esperada en les comunitats rurals i, molt especialment, en les muntanyenques, atesa la duresa de l'hivern, amb la qual cosa és lògic el seu desig de festejar-ho.

La peça *El Tralarí i la Marieta* –a Canillo rebien el nom d'*En Garibaldi i la Florentina*– es representava a Sant Julià de Lòria i a d'altres parròquies d'Andorra des del segle xix, i de la qual tenim constància des de 1900, data de l'inici de l'estudi d'aquesta tesi. D'aquesta farsa, no en tenim un text escrit, sinó només un relat fet per tercers, segons les narracions orals i informació fotogràfica. Avui dia, es conserva el costum de cremar un ninot que es denomina Carnestoltes i que assenyala el final de les festes de carnaval i el càstig simbòlic pels excessos comesos. La peça s'interpretava cada any entre el dissabte de Carnaval i dimecres de Cendra.

A les obres *del cicle carnavalesc*, es representa el desgovern i la disbauxa propis de l'arribada del carnaval.

L'estructura del Tralarí i la Marieta consta de l'arribada de la parella a la vila dalt d'un ruc i la rebuda per part del poble –una paròdia del diumenge de Rams, quan Jesucrist entra amb un ruc a Jerusalem–, la baralla de la parella que entronca l'obra amb el motiu popular de les baralles conjugals del *Punch and Judy*, la pixada de la Marieta, amb el començament de la disbauxa, i la transformació de la parella en dos éssers de palla i la seva condemna a mort per haver portat la disbauxa a la gent, fet que provoca els plors i laments del poble.

Simbòlicament, el ninot de palla cremat té una analogia humana que canalitza el desig de destrucció, caos, culpa i purificació i a més, com representa el personatge del Carnestoltes, cremar-lo significa posar fi a la festa i començar la Quaresma. El vessant femení escatològic característic d'aquesta peça subratlla el fet que les dones inciten al pecat. El ritme repetit de l'imperatiu escatològic de *pixar* marca el fil recurrent de l'obra. La transformació del líquid –de l'orina– en vi és una paròdia del miracle de les bodes de Canà, en què Jesucrist també transforma l'aigua en vi. El to irreverent implícit també és un tret popular. L'obra expressa el conflicte entre la decència i l'educació –la vergonya de la Marieta de fer les seves necessitats en públic– contra l'ordre masculina –que ho faci–. Finalment, venç l'obediència a l'home en lloc de les normes socials.

Tot i que l'obra *El judici dels contrabandistes* de la parròquia d'Encamp sembla del gènere del teatre de l'absurd *avant la lettre*, ja que arrenca del segle XIX o abans, se l'ha d'incloure en el cicle d'obres de carnestoltes, perquè retrata un món a l'inrevés –en aquest cas, el judicial–, de la mateixa manera que també ho fa *Operació del Carnestoltes*, però en el seu cas es tracta del món mèdic. Tanmateix, atès el costumisme andorrà dels acusats i del motiu del judici –el contraban–, aquesta obra també pertany al grup que hem denominat *costumisme muntanyenc*. Dins del nucli de les festes de Carnestoltes, també tenim *El judici dels contrabandistes* de la parròquia d'Ordino, que és una farsa d'origen medieval el missatge de la qual és la defensa del territori contra els estrangers; una defensa doblement necessària en el cas d'Andorra en trobar-se al mig de França i Espanya.

Les festes de carnestoltes que se celebraven a Canillo estaven compostes per la farsa *Els contrabandistes* i *L'óssa*. Dimecres de Cendra, els arlequins jutjaven el Carnestoltes. És a dir, es constata una influència dels personatges de la *Commedia dell'Arte* viva a Europa des del

En Garibaldi i la Florentina, dos ninots de vímet fets per en Tonet del Ros a mitjan anys 30. "Foto d'Antoni Sansa i Farré, de cal Ros de Canillo. Davant cal Ton de Borró, cremen el Carnestoltes, any 1943". *La parròquia de Canillo, ara fa temps*, volum I, Andorra. Comú de Canillo, 1989, p. 123

Imatge actual del *Judici dels contrabandistes* de la parròquia d'Ordino

segle XVI. Actualment, tot i que ja no es fa a Canillo la representació d'*Els contrabandistes* i *L'òssa*, els arlequins segueixen animant els carrers fent de piquets perquè se secundi la festa.

Continuant amb el tema del carnaval tenim en una època més moderna l'*Operació del Carnestoltes*. Es desconeix l'autor d'aquesta farsa, que es va incorporar pels volts de l'any 1970 a *El ball de l'òssa* i *El judici dels contrabandistes* per entrar a formar part del trinomi de farses que conformen el Carnaval d'Encamp.

A *Operació del Carnestoltes*, el tema és la fi del carnaval i a qui els artistes pretenen salvar, amb el desig que continuï la disbauxa i no arribi el període de Quaresma. Aquesta obra moderna ja no es representa al carrer, sinó en un recinte –el complex esportiu d'Encamp.

Carnestoltes es troba molt malament a causa de tanta festa i tants excessos. Els metges estrafolaris li fan una operació que és més aviat una massacre i l'escenari s'omple de sang. A més, els òrgans del malat són llançats damunt del públic que assisteix a la representació –en realitat, són les vísceres procedents de la matança del porc, feta diumenge al matí–. Finalment, arriba la resignació. El Carnestoltes no es pot salvar. Sota el lema *Per Carnaval tot s'hi val*, es fa un repàs burlesc a la realitat nacional, incloses referències eròtiques, amb un llenguatge vulgar.

Pantomima d'*El judici dels contrabandistes*. Carnaval d'Encamp. Arxiu de Pere Canturri

Imatge actual de la farsa *Operació del Carnestoltes*

C. Cicle de Nadal

Els temes religiosos, entre els quals destaca el Nadal, han estat recurrents des de fa segles en les representacions teatrals especialment de caràcter popular. A Andorra, d'aquesta temàtica podem trobar representats *El Pessebre vivent* d'Engordany, *De Nativitate Christi* i *Els Pastorets*. L'obra *De Nativitate Christi* fou adaptada per Esteve Albert dins del període que abasta aquesta tesi. Fou representada amb èxit a Andorra i en altres indrets, com el Saló del Tinell de Barcelona. Aquesta adaptació escènica està basada en un fragment –*De Nativitate Christi*– de l'obra de *Vita Christi*, un oratori del segle XV, peça mestra de la literatura de l'edat mitjana escrita per Elionor de Villena, descendent del rei Jaume I.

L'obra, d'una durada aproximada d'uns tres quarts d'hora, va ser ambientada amb música del mestre Narcís Bonet i coreografia de Manuel Cuberes. A Andorra, l'obra *De Nativitate Christi* va ser representada el desembre de 1963 amb el títol *Oratori del Naixement*, pel Grup Artístic Pirene, sota la direcció del mateix Esteve Albert.

No obstant la tradicionalitat del tema, la primera notícia que trobem sobre la representació d'*Els Pastorets* a Andorra durant el segle xx és del 1934, a l'escenari del col·legi Meritxell. Aquesta representació es basa en la peça dramàtica en cinc actes del dramaturg Joseph Maria Folch i Torres de 1916.

El primer muntatge escenificat del *Pessebre vivent* va tenir lloc al poble d'Engordany el 31 de desembre de 1955, sota la direcció d'Esteve Albert i Corp. La representació del *Pessebre Vivent* d'Esteve Albert no era estàtica, sinó que anava molt més enllà de la simple ofrena que caracteritza les escenificacions d'altres zones.

Els personatges són arquetípics i constitueixen un ampli i ric inventari dels oficis tradicionals ja desapareguts. Entre aquests, en destaquen alguns exclusivament típics d'Andorra com els contrabandistes o l'esquiador.

Fèlix Peig, *Els Pastorets*. (Representació d'*Els Pastorets* al teatre d'Ordino per un grup de teatre popular). Fons: FP, núm. de registre 1993, Teatre, Ordino, 1965, Arxiu Nacional d'Andorra

De Nativitate Christi: Fullet III Congrèss Pessebrista Internacional, organitzat per l'Associació de Pessebristes de Barcelona, Barcelona, Nadal, 1957. Dossier Arxiu Comarcal dels Pallars Sobirà

1958. Pessebre vivent d'Escaldes-Engordany. Àlbum 7, full 214. Fèlix Peig 1953-1983. (2002). Catàleg. Andorra la Vella: Govern d'Andorra, Ministeri de Cultura, Arxiu Històric Nacional, Impremta Grafinter, 2002, p. 54-55

D. Cicle de Pasqua

També podem trobar imatges sobre la representació de la *Passió de Jesucrist* al Teatre d'Ordino durant els anys que abasta aquesta tesi, encara que desconec els anys exactes en què es van realitzar aquestes representacions.

A la *Passió de Jesucrist* es representen escenes sobre la vida, la mort i la resurrecció de Jesucrist.

E. Costumisme andorrà

Quant al costumisme muntanyenc, cal subratllar la peça *En Terres d'Andorra* de l'autor amateur Jacint Martisella Pobra, publicada per entregues l'any 1934, tot i que l'acció transcorre en un poble d'Andorra, el 1860.

Es tracta d'una comèdia lírica pastoral de costums andorrans amb un to d'enyor de la pàtria, ambientada en una època ja passada.

La peça, que va ser interpretada per actors aficionats i que inclou il·lustracions musicals de mossèn Enric Marfany, cançons d'Alemaný Borràs i de Marc i Aureli Vila, decoracions de l'escenògraf Cremades i acompanyament al piano de Marta Prunera, va ser estrenada al Casal Andorrà de Barcelona el 29 d'abril de 1934, en ocasió d'una festa en honor d'Agustí Riqué, director i primer actor de l'Elenc Escènic del Casal. A Andorra, es va estrenar el 20 de maig del mateix any, dia de Pasqua, i va ser representada de nou l'endemà, en tots dos casos, al Casino de les Escaldes.

Un dels temes més importants de l'obra és la bellesa d'un paisatge idíl·lic, que aquí es concreta en l'andorrà. També entre els temes principals hi ha el de la dura i perillosa vida dels contrabandistes i el del valor i el respecte a la paraula donada que s'atribueix als andorrans. Així mateix, un tema essencial és la forma de vida d'un medi rural l'economia de base del qual era la ramaderia. També hi trobem reflectit el fervor religiós que sentien els andorrans d'aquella època per la Mare de Déu de Meritxell, patrona d'Andorra, i la Mare de Déu de Canòlich, el costum de sortir a caçar isards, el reflex de la vida política andorrana, la prohibició del joc al país durant els anys trenta del segle xx, el respecte envers la vellesa, l'antic costum dels andorrans d'ajudar-se entre famílies veïnes, així com el fet de traslladar els presos a França o Espanya, segons la seva elecció, perquè hi complissin condemna. Finalment, la lleialtat, la ingenuïtat dels pastors i les porqueroles, i el costum de les famílies andorranes de nomenar hereu o pubilla completen el conjunt temàtic de l'obra.

En *terres d'Andorra*. Fragments de l'obra que mostren alguns aspectes d'aquesta temàtica andorrana

Representació de la *Passió de Jesucrist* al Teatre d'Ordino. Arxiu Nacional d'Andorra. Fons Areny Plandolit

"...a un lloc ben visible de l'espectador, un capelleta, amb una imatge que serà la Verge de Meritxell, patrona d'Andorra, on tots els pastors de la masia faran acatament".

ROC.—"Era el degà dels Membres del Consell d'Andorra i havia estat durant molts anys, Síndic General de la República".

BALDRIC.—"Doncs com et deia, veuràs que al pres li diuen que l'han de portar a França perquè el jutgessin..."

D'altra banda, trobem *Els segadors* i *Els dallaires*, peces de pantomima sense text que es representaven el diumenge de Carnestoltes –*Els dallaires* a la Cortinada, Llorís, Canillo i la Massana, i *Els segadors* a Sant Julià de Lòria i a Santa Coloma– i en les quals també es tracta el tema de la forma de vida dels andorrans, específicament, la sega d'un camp.

També trobem escenificats a Andorra temes històrics com *La guerra entre moros i cristians*, que a Andorra es diu *entre moros i catalans* –pantomima escenificada, al menys des de 1901 que es representava la tarda del darrer diumenge de juliol durant les festes de Sant Julià de Lòria– i mitològics com *La llegenda de sant Jordi* –dirigida i creada per Esteve Albert i Corp i Rossend Marsol i Clua, i representada l'any 1959–, la *Consueta de sant Jordi*, *El misteri del Canigó* i *Pirene*.

La *Consueta de sant Jordi* és una adaptació d'Esteve Albert i Corp, amb música del caputxí Robert de la Riba, del text medieval de la *Consueta de sant Jordi cavaller* (segle XVI), representada el 1967 a la parròquia d'Encamp.

Pel que fa a *Pirene* va ser representada a Andorra el 1956 conjuntament amb *L'Annonce faite a Marie* de Paul Claudel a Engordany, al costat del pont romànic dels Escalls. L'obra, traduïda al català, va ser interpretada per la secció teatral del Centre Cultural d'Escaldes-Engordany, dins del cicle Teatre de la Natura, promogut per Esteve Albert i Corp. Es tracta d'una versió grecoromana de la llegenda de Pirene vinculada al Pirineu. El text és una exaltació de la bellesa de les muntanyes i no hi falten topònims –com els Cortals d'Encamp–, fauna pirinenca i personatges típics –com la trementinaire, amb les seves herbes curatives–. Algunes imatges són d'una gran espectacularitat macrocòsmica, com és el cas dels plors d'Hèrcules que creen estanys.

Quant a *El misteri del Canigó*, és un muntatge escènic d'Esteve Albert i Corp basat en el poema *Canigó*, de Jacint Verdaguer, que va ser representat a Andorra l'any 1960. En l'obra se subratlla el nacionalisme de la terra catalana i el romanticisme –amorós, patriòtic, estilístic i muntanyenc– de Verdaguer mitjançant el relat de la història d'amor entre Flordeneu, una fada que pren la forma d'una pastora, anomenada Griselda, i Gentil.

F. Altres obres teatrals relacionades amb Andorra

Dins d'aquest apartat trobem l'obra de temàtica andorrana *L'Ermít de Meritxell*, escrita per Joan Puig i Salarich i el Rvd. Pare Dom Ambrós Caralt, ambdós autors *amateurs* i amb música del mestre Joan Roure. Malgrat les meves investigacions, no n'he pogut trobar el text original. Vaig fer una petició de cerca a l'Arxiu i la Biblioteca de Montserrat –en pertànyer Ambrós Caralt a aquesta comunitat de monjos–, però la recerca del text original fou infructuosa. A Andorra, va ser representada l'any 1968 per l'Agrupació Teatral del Casal del Centre.

A Andorra no hi va haver crítica professional durant els primers setanta anys del segle XX. Exceptuant la crítica d'Agustí Riquer a l'obra *En terres d'Andorra* i un parell més, només trobem breus comentaris plens de judicis subjectius sense gairebé cap mena de valor crític.

Per la informació documental que he obtingut, només es comença a utilitzar l'accepció de temporada teatral a Andorra a partir de l'any 1968, encara que no he pogut constatar quants mesos durava aquesta temporada teatral.

Pel que fa als dies de representació, exceptuant les obres populars, fins al 1934 totes

les representacions es feien en diumenge. Això canvia a partir del 1935, en què ja hi ha representacions altres dies de la setmana, tot i que principalment de dijous a diumenge. Un cas especial eren les funcions en dies festius.

Al Principat d'Andorra no hi havia festivals de teatre pròpiament dits, però n'he trobat dos en els quals el teatre era present: Els Caus d'Art i els festivals anuals que organitzava el Sindicat d'Iniciativa.

Actualment el teatre a Andorra està presidit per l'Escena Nacional d'Andorra (ENA), una fundació conformada pel Govern d'Andorra, el Comú de la Massana i la Fundació Crèdit Andorrà. L'ENA té com a objectius principals l'estímul del teatre andorrà, escrit i produït per andorrans, les col·laboracions amb d'altres països i les traduccions de textos al català. Però també hi ha algunes coses que no han canviat gaire, actualment només tenim dos espais coneguts específicament com a teatres; la resta, com abans, són espais polivalents.

L'any 2017, el pes del teatre popular continua viu a Andorra i genera polèmica social, com la que hi ha entre les poblacions d'Ordino i Encamp amb l'oportunitat de polititzar o no les festes populars. A Encamp consideren que és bo aprofitar per Carnaval *El judici dels contrabandistes* per fer sàtira política i social actual; en canvi, a Ordino prefereixen mantenir la tradició medieval sense modernitzar-la.

En conclusió, durant el període comprès entre els anys 1900 i 1970, la major part del teatre andorrà és popular i en català, lligat a les festes de Nadal, Pasqua i Carnestoltes. Quant a la representació de dramaturgs forans, la majoria de les representacions són comèdies d'autors catalans. Els disset grups teatrals andorrans són mostra de la gran vitalitat del teatre *amateur* a Andorra durant els primers setanta anys del segle xx. Actualment el nombre s'ha reduït però, per contra, hi ha set companyies professionals i un grup *amateur*.

En canvi, la producció dramàtica andorrana durant el segle passat no fou tan exitosa. El teatre andorrà durant els primers 70 anys del segle xx té només dos dramaturgs: Rossend Marsol i Jacint Martisella. Tot i la gran importància que tenen les variants folklòriques i literàries que s'han recreat al Principat, *Els balls de l'óssa* no són estrictament andorrans. Tampoc ho són *Els segadors* i *Els dallaires*. Sí que són andorrans *El Tralarí* i *la Marieta*, *Els contrabandistes*, *Operació Carnestoltes* i *En Terres d'Andorra*. En totes, l'escenografia, els motius i els arquetips muntanyencs hi són presents. Cal esperar que durant aquest segle XXI el nombre de dramaturgs i d'obres escrites per autors andorrans augmentarà. Moltes gràcies.

Es representa l'escena primera del segon acte de la comèdia pastoral ***En terres d'Andorra*** realitzada pels alumnes del grup de joves de l'Aula de teatre del Comú d'Andorra la Vella.

En terres d'Andorra

Autor: Jacint Martisella i Pobra

Fitxa artística:

Direcció: Gemma Garcia i Figuera

Repartiment: Mateu Bracque i Vendrell Baldric, pastoret

Carlota Sierra i Mora Tuies, porquerola

